

книжно освічений і читаний в Св'ятім письмі книжник, за-разом така мало церковна своїм духом і до мозку костей світська людина.

Розуміється, вона щиро і нелицемірно побожна. Се ж риса часу. Автор дуже часто говорить про опіку божу, Пречистої Діви і різних патрональних святих — архістратига Михаїла, св. Івана (патрона холмського), св. Миколая (жидичинського). На кожному кроці він рахується з їх чудесною поміччю і участі в подіях. Угри не могли утриматися в Галичі, тому що Філя поробив укріплення (градъ) на церкві Богородиці, «яже на стърпѣвше осквернення храма своего» віддала угри в руки Мстиславу (493); під Торчевим Данило програв битву, тому що рік «нѣкое слово похвално егоже Богъ не любить» (511) і под. Підчеркує також при кожній нагоді побожність свого героя Данила. З великим піетизмом говорить про особу митрополита, з меншим — про єпископів, які належали до партії галицьких олігархів. Сам же ніякого інтересу до церковних справ не виявляє, ніскільки ними не займається, і взагалі найменшого клерикалізму на нім не знати.

Весь він живе інтересами місцевими, дружинно-династичними, і то головно воєнними. Данило, члени його родини, його близькі бояри для нього не стільки носії якихось державних чи національних інтересів, скільки славні, відважні й удатні вояки, які не вагаються наруч розправитися з неприятелем, ввійти в поєдинок прикладом Гомерових героїв і власноручно зняти трофей з ворожого ватажка, заглибитися в неприятельську землю, обловитися здобичею, повісити свою корогву на неприятельських мурах чи іншими такими способами, в стилу авантюричного лицарства, прославити своє ім'я і свою зброю. Він підносить се як високу прикмету, що Данило любувався в війні, «спѣшаше и тосняшея на войну», любив війну для війни, і «Богъ хотѣние его исполни», він заходив з війною в такі землі, де не бував ні «Святослав Хоробрий, ні Володимир Святий», улюблені герої дружини. Натомість ті гасла «Руської землі», хоронення християнської крові і боротьби з поганями, що не сходять з язика київських лицарів, в галицькій повісті не грають особливої ролі.

По сій загальній характеристиці літературної форми й ідеології повісті я наведу кілька характеристичніших уривків, які познайомлять з манерою її оповідання. На жаль, старі дієприкметникові конструкції не піддаються здебільшого докладнішому перекладові: конструкція періодів в нім пропадає, про неї читач може судити з наведених вище оригінальних прикладів; нижче подані ж виривки орієнту-

ватимуть його в манері оповідання, виборі мотивів і освітленню подій в сій повісті.

Починаю від історії, як малих Ростиславичів викинено з батьківщини після того, як боярські олігархи закликали до Галича Володимира Ігоревича з братами (1206):

«Володимир таки хотів викоренити Романове плем'я і безбожні Галичане помагали йому в тім. Порадившись з галицькими боярами, послав Володимир до Володимирів попа на переговори, переказуючи їм: "Не заціліє ваш город, коли не видасте мені Романовичів, а мого брата Святослава не приймете, щоб княжив у Володимирі".

Володимирці хотіли вбити попа, але Мстислог, Мончюк і Микифор сказали: "Не годиться нам убивати посла!" Мали лєсть у серці своїм: хотіли предати свою "господу" [князів] і город. І так спасли вони попа. Рано довідалась про се княгиня [Романова] і стала радитися з Мирославом і з дядьком, і на ніч утекли «в Ляхи». Данила дядько взяв перед себе і вийшов з города, а Василька Юрій піп із мамкою [«кормилицею»] взявши, вийшов дірою городською. Не знали, куди тікати, бо Романа ж убито «в Ляхах», а Лешко не зробив згоди. Але з Божою помічю Лешко не пом'янув ворожнечі, а з великою честю прийняв ятрівку свою і дітей: пожалував і сказав: "Диявол вкинув між нами сю ворожнечу!" Бо то Володислав баламутив між нами, не вдоволеній любов'ю його [Лешка до Романа]. Тоді послав Лешко Данила "в Угри" і з ним послав свого посла Володимира Лисого, переказуючи королєві: "Я не спом'янув сварки Романової, бо він тобі був друг. Ви собі поклялись були, що хто кого переживе, буде муди плем'я другого в любові. Тепер вигнання впало на них [Романовичів], отже, ходім і, відібравши їх вітцївство, віддаймо їм!" Король, прийнявши сі слова, пожалував, що таке сталось, і лишив Данила у себе, а Лешко княгиню і Василька у себе» (482).

Коли Ігоревичі розсварилися між собою і ослабили свою позицію в Галичі —

«Андрій король, довідавшись про беззаконіє галицьке і мятеж, послав Бенедикта з своїми войками, і той вхопив Романа [Ігоревича], коли він мився в лазні, й відіслав на Угорщину. Був же в Галичі премудрий книжник Тимофій, походженням з города Києва, він притчею сказав про сього Бенедикта: "в послїдні времена трьома іменами назветься Антихрист". Сей Тимофій тікав від його лица, бо той був "томитель" боярам і міщанам, блуд чинив, і поганено жінки, черниць і попаді,— справді був Антихристом поганими своїми ділами.

Тоді Галичане спровадили на Бенедикта Мстислава [Романового братаніча], і прийшов він до Галича. Коли ж нічого не доказав, Ілля Щепанович вивів його на Галичину могилу, усміхнувся і сказав: "От, княже, посидів ти на Галичині могилі, то так як би і в Галичі княжив". Сміялися з нього, і вернувся він до Пересопниці. Про Галичину ж могилу і початок Галича, відки він почався, потім скажемо.

[Тим часом] Роман утік з Угорщини, і Галичане послали до його брата Володимира і так говорили: "Провинились ми перед вами! визволь нас від того мучителя Бенедикта!" Вони пішли війною, і Бенедикт утік на Угорщину, Володимир сів у Галичі, а Роман у Звенигороді. Святослав у Перемишлі, синові ж своєму Ізяславові [Володимир] дав Теробовль, а Вссволода, сина свого, послав на Угри до короля з дарами.

Під час побуту Данила в Уграх король Андрій і бояри угорські та вся земля хотіли видати доньку [Андрієву] за князя Данила,— обоє

були ще дітя,— тому що сина у нього [короля] не було. Та в тім часі убито царя великого Філіппа¹ замислом брата королеви; він просив сестру, аби знайшла йому помічника [прихильника], і та, не можучи інакше допомогти своєму братові, видала доньку свою за Людовіка, сина ландграфового², бо то був муж сильний, помічник її братові. Її [королівну ту] тепер називають святою, Алжбіту по імені, а попереднє ім'я її було Кінга, багато бо послужила Богові по мужу своїм, і називають її святою. Але ми вернемось на попереднє, що перед тим почали.

Ігоревичі зробили змову на бояр галицьких, щоб їх побити, і при нагоді побито їх: вбито Юрія Витановича, Іллю Шепановича й інших великих бояр: вбито їх числом 500, а інші розбіглись. Володислав Кормільчич³ утік в Угри, Судислав і Филип також. Знайшли в Угорській землі Данила, ще дитиною, і просили у угорського короля: "Дай нам Данила, отчича Галича, з ним відберем його від Ігоревичів". Король з великою охотою послав своїх воїв, велику силу, і великого двірського [палятина] Пота, дав йому воеводство над усім військом, а імена інших воевод, що були з ним, такі: перший Петро Турович, другий Бенко, третій Мика Бородатий⁴ й інших багато, котрих не можна ні переказати ні списати.

Зібрались усі, і наперед прийшли на город Перемишль. Прийшовши під город, сказав їм [перемиським боярам] Володислав: "Братіє, чого вагаєтесь? чи не сі [Ігоревичі] побили батьків ваших і братію вашу? інші ваше майно розрабували і доньок ваших повіддавали за рабів ваших, а вітцівствами вашими заволоділи всякі пришельці, чи за них ви хочете душу свою положити?" Ті розжалилися за все, що сталося, і віддали їм город, і князя їх Святослава взято.

Відти пройшли до Звенигорода, але Звенигородці люто бились і не пускали під город, ані до острожних воріт. Поки ж вояки стояли навколо городу, від Василька, що княжив тоді в Белзі, прийшов Вячеслав Товстий, і Мирослав, і Дем'ян, і Воротислав, і інших бояр багато і воїв з Белза, і від Лешка з Ляхів, Судислав Бернатович з многими Полянами. А з Пересопниці прийшов Мстислав Німий з многими воями, з Володимира Олександр з братами з многими воями, з Дорогобужа і Шумська. Романові ж [Ігоревичеві] в поміч прийшли Половці й Ізяслав Володимиряч з ними⁵. Угри не могли перемогти⁶, і Половці, побачивши се, сильно налягли на них, ті їхали передом до ріки Лютої, і як би не надіхали Ляхи і Русь [не допустили б Половці]: зійшовши, насилу перепровадились через ріку Люту. Серед стрілянини Половців і Русі проти них Марцел [угорський воевода] стравив свою хоругву, Русь взяла її, і була велика ганьба Марцелові, і вернулися в свої козмиги, себто в стани [табор].

Потім Роман вийшов з города, щоб пошукати помічі у руських князів: коли був в Шумську на мості, вхопили його Зернько і Чухома і приведено його в стан до князя Данила і до всіх князів та воеводів угорських. І послали до горожан, кажучи їм: "Піддайтеся! князя вашого взято!" Ті не вірили, поки не переконалися, і [тоді] Звенигородці піддались.

¹ Імператора німецького (власиво, «римського короля»).

² Людовіка, сина Германа, ландграфа тюрінгського.

³ Се голова боярської олігархії, колишній провідник партії Ігоревичів — опозиції проти Романа.

⁴ Опускаю дальше вичислення угорських воевод, з іменами досить зміненими і усною передачею і переписувачами.

⁵ Син Володимира Ігоревича, що княжив в Галичі.

⁶ Тут опускаю фразу певну через суперечні варіанти.

Відти пішли до Галича, і Володимир утік з Галича, і син його Ізяслав: гонили за ними до Ніздо ріки, і бився Ізяслав над Ніздою рікою, і відібрано у нього коней "сумних" [що везли міхи, бесаги на собі], і з тим вернулись до Галича.

Тоді приїхала княгиня велика Романова — побачити свого сина рідного Данила. І тоді бояри володимирські й галицькі, Вячеслав володимирський і Володислав галицький, і всі бояри володимирські і галицькі і воеводи угорські посадили князя Данила на столі батька його, великого князя Романа, в церкві св. Богородиці Приснодівиці Марії. Отже, король Андрій не забув своєї давньої любові, що мав до свого брата великого князя Романа: послав своїх воїв і посадив його сина в Галичі.

Узятих же князів: Романа, Святослава, Ростислава Угри хотіли відвести до короля, але Галичане стали їх просити, щоб їх повішено, в помсту. Прихилили Угрів великими дарами, і віддано їх на повішення, в місяці сентября.

Данило ж княжив у Галичі, такий ще малий, що й матері своєї не пізнав, і по якимсь часі Галичане вигнали Данилову матір з Галича. Данило zostався без матері і плакав за нею, будши малим. І під'їхав Олександр, тивун шумавинський, і взяв його коня за повід, той же [Данило] витяг меча і вдарив його — втяв його коня. Мати вийняла меч з його рук і, упросивши його, залишила в Галичі, а сама пішла до Белза, лишивши його у невірних Галичан. Се був замисел Володислава, бо вона [Романова княгиня] хотіла сама княжити» (487).

З подій по смерті Мстислава, коли Данило розпочинає свою вже власну боротьбу за Галич, наведу, насамперед, отсе мальовниче оповідання про похід Данила і Василька в поміч Конрадові мазовецькому в його війні з Володиславом Старим:

«Данило і Василько прийшли до Конрада, і, порадившись, пішли на Каліш, і вечером прийшли над Вепр. Другого дня, на світанку перейшли ріку Пресну і пішли до міста. Був тої ночі великий дощ. Бачучи, що ніхто не протистає, почали воювати та полонити. Русь догонила до Мнлича і Старгорода, і зачепила кілька сіл воротиславських. Взяли великий полон і завернулись, прийшли в стани, думаючи, як його йти на бій під город, але Ляхи не хотіли битись.

Другого дня Данило й Василько, взявши воїв своїх, пішли до города. Конрадові подобався руський бій, і він понужав своїх Ляхів, але ті все-таки не хотіли. Приступили оба до воріт калішських і послали Мирослава з іншими полками взад города. Бо город обійшла вода і сильна лозина і верби, і не знати було, де хто б'ється: коли тут відступали від бою, там натискали, а коли там відступали, тут саме натискали. Через таку непереглядність і не взято города того дня. Летіло каміння з заборол як сильний дощ, стояли в воді, аж, нарешті, стали на сухому: на наметаному камінні. Розвідний міст і журавля запалено, а міські ворота Ляхи ледве загасили. Данило і Василько ходили по-під городом, стрільці стріляли на город з різних місць і ранено людей, що стояли на заборолах, 160.

Коли настав вечір і вернулись до своїх станів, Станіслав Микулич сказав: "Де ми стояли, там нема води, ні високої греблі [валу]". Данило всім на коня і сам поїхав на оглядання городу, і побачив, що воно так. Приїхав Данило до Конрада і рече йому: "Якби ми раніше знали се місце, город [відраву] був би вдобутий!" Конрад став просити їх, аби

Другого дня знову приступили до города. Другого дня Данило і Василько послали люде своїх, і коли ті стояли й теребили лісу наоколо городу, горожане не сміли й каменя кинути на них, а просили, щоб Конрад прислав Пакослава і Мстіуя. Пакослав сказав Данилові: «Зміни одіжу і поїдь з нами». Данило не хотів, але брат рече: "Піди, послушаеш їх раду". Бо Конрад не вірив Мстіуєві. Данило тоді взяв на себе Пакославів шолом і став за ними.

Мужі стояли на заборолах і говорили їм: "Так скажіть великому князеві Конрадові: «Сей город чя не твій? і ми, мужі, що знемоглися в городі сім, чи іншої сторони? ні, ми люде твої, і ваша братія, чому нас не пожалуєте? Коли нас Русь візьме в полон, яку славу з того дістане Конрад? коли руська хоругов стане на заборолах, кому честь учиниш, чи не Романовичам? а свою честь знищиш! Ми нині твому братові служимо, а завтра твої будемо! не дай слави Русі, не губи городу свого!" І багато такого говорили. Пакослав же рече: "Конрад би раду вам милость учинив, та Данило дуже лютий, не хоче, аби ми ишли геть, не взявши города", а потім засміявся й каже: "Та от стоїть сам, говоріть з ним!" Князь його штурхнув ратищем і зняв з себе шолом. Тоді вони крикнули з городу: "Прийми нашу службу, молимо тебе, вчини мир!" Той же [Данило], дуже посміявшись і поговоривши з ними багато, взяв від них двох мужів і поїхав до Конрада. І Конрад учинив з ними мир і взяв від них закладнів.

Русь тоді багато взяла в полон челяді і бояринь, а [потім] положили між собою присягу Русь і Ляхи: коли на будуче буде між ними усобиця, Ляхам не воювати руської челяді, а Русі лядської, і по тім вернулись від Конрада додому з честю, за божою поміччю: вчинили йому поміч велику і з славою вернулись до краю свого. Бо ніхто з князів не входив до землі Лядської так глибоко, крім Володимира Великого, того, що землю охрестив» (505).

Потім по якимсь часі поїхав Василько до Суздаля, на весілля свого шурина, до великого князя Юрія, взявши з собою Мирослава й інших. Данило ж був в Угровську, коли прислали Галичане, переказуючи: "Судислав пішов на Пониззя, а королевич зостався в Галичу, приходить борше!" Данило зібрав наборзі воїв і послав Дем'яна на Судислава, а сам з дружиною малою пішов з Угорська до Галича. На третій день прийшов на ніч до Галича, а Судислав не витривав перед Дем'яном і побіг до Галича. Коли Данило приїхав під Галич, Галич уже зачинився. Данило взяв Судиславів двір — предивно було бачити, що там було вина, овочів, харчу, списів, стріл. По сім Данило, побачивши, що його люди обловились, не хотів стояти під городом і перейшов на другий бік Дністра. Судислав же вночі вбіг до міста: взято з його воїв людей, і ті сказали, що Судислав уже в Галичі.

Данило стояв в Угольниках, на березі Дністра. Галичане й Угри ввійшли й стрілялися на льоду. Ввечері ж рушив лід, ріка наводнилася, і тоді запалили на Дністрі міст — беззаконний лихий Семейко, подібний до лисиці своєю червоністю. Тоді ж прийшов Дем'ян з усіма галицькими боярами, з Мирославом, з Володиславом і многими боярами галицькими. Данило сні тишився, а мостом журився, як його перейти Дністер. Погнав до мосту і побачив, що кінець його згас, і була радість велика. Другого дня прийшов ще Володимир Інгварович, і перейшли міст і стали на березі Дністра.

Другого дня, вставши, Данило обїхав город і, зібравши землю Галицьку, став наоколо нього чотирма частинами. А зібрав від Бібрики аж до ріки Ушиці і Прута, і обступив великою силою. І ті, знемігшись, передали город [1230].

Данило ж, узявши город, попам'ятав любов короля Андрія і пустив його сина — відпровадив до ріки Дністра. Пішов в ним один тіль-

ки Судислав, і за ним кидали каміння, кажучи: "Іди з городу, м'ятежнице землі!"

Та як Андрій [королевич] прийшов до батька і брата, Судислав неустанно говорив: "Ідіть на Галич і перейміть Руську землю, коли не підете, воєн укріпляться на вас!"

І вийшов Бела рікс, себто король угорський, з великою силою. Сказав так: "Не устоїть город Галич, і ніхто не визволить його з рук моїх". Та як ввійшов в гори угорські, послав на нього Бог архангела Михаїла відтворити хлябі небесні: коні топились, самі [воєнки] вибігали на високі місця, він же [король] таки поривавсь забрати город і землю. Але Данило молився Богові, і Бог врятував його з руки переможних. Обступив [король] город і послав посла, і крикнув посол голосом великим, рече: "Слухайте слів великого короля угорського: нехай не підмояє вас Дем'ян, кажучи: "таки визволить і визволить нас Бог!" І нехай не вповає ваш Данило на Господа, кажучи: "не віддасть він сього города королеві угорському!" Стільки на інші краї ходив я [король], то хто може утриматися від моєї руки і від сили полків моїх?"

Але Дем'ян кріпився, погрози його не злякався, і Бог був йому помічник. Данило привів собі Ляхів і Половців Котяневих: у короля були Половці Беговарсові¹, але Бог пустив на них рану фараонову. Город тримався, а Бела знемагав і пішов від города, полишивши за собою людей: багато дружинників і фаревників [кінних]. Коли горожане напали на них, багато їх попададо до ріки, інші були побиті, інші поранені, інші забрані, як той каже: «Скірт ріка лиху гру заграла горожанам»², так і Дністер лиху гру заграв Уграм.

Король же відти пішов до Василева, перейшов Дністер і погнав к Прутові. Бог бо попустив був рану, і ангел побивав їх, так помиралі: одні з підшов виступили як з черевика [стопа їм відпадали], інші влізши до коней згнули, інші злізши до огня і піднісши м'ясо до уст помиралі. Багато їх помирало від різних ран, а хлябі небесні далі їх топили» (508).

Коли так він пішов, через невірство бояр галицьких, Данило, за божою волею, здобув свій город Галич. Але в безбожних боярах галицьких була коромола, і, змовившись з братаничем його [Данила] Олександром на убивство і передання землі його, одного разу, бувши на нараді, збирались вони запалити огнем [двір Данилів?], коли милостивий Бог вложив в серце Василькові вийти з хати і жартом вийняти меч свій проти королевого слуги, а інший тим часом жартом же вхопив щит. Коли невірні Молибоговничі побачили се, напав на них від Бога страх, сказали: "Пропає наш замисел!", і побігли, як окаяний Святополк.

Тим часом як вони тікали, а Данило і Василько ще нічого не знали, і Василько поїхав до Володимира, безбожний Филип закликав Данила до Вишні: другу змову вчинили з Олександром його братаничем на його убиття. В'їхав він уже в Браневичеві релі, коли прийшов посол від тисяцького його Дем'яна і сказав: "Той пир тобі недобрый, бо умовлено між безбожним твоїм боярином Филипом і братаничем твоїм Олександром, щоб тобі убитому бути. Отже, як почувеш се, вертай назад і задержи стіл батька твого!" Коли Коснятин оповів се, він [Данило] завернувся на ріці Дністрі, а безбожні бояри деінде перевезлися, не хочачи бачити лица його. Приїхавши до Галича, послав до брата

¹ Імена половецьких ханів.

² Алювія до гри слів в однім епізоді «Хронографії» Маляли: з приводу повені, котрою ріка Скірт затопила місто Едесу, згадується старе пророцтво, що «Скірт лихого скірта скіртне горожанам», бо *skipt*, *skirteta* — вибрики, жарти, *skirtao* — брикати.

свого князя Василька: «Іди на Олександра». Олександр утік до Перемишля, до своїх однодумців, а Василько забрав Белз. Івана ж, свого сидельничого, послав на невірних Молибоговичах та Волдрисі, і вхопив Іван Михалкович їх 28, але смерті вони не дістали, милость одержали. А одного разу, коли він [Данило] на пиру веселився, один з тих безбожних бояр залив йому лице з чаші, і він то стерпів, аби Бог їм за то колись віддав¹.

Сам Данило скликав віче, зостався з 18 вірними строками та з Дем'яном, тисяцьким своїм. Рече їм: "Чи хочете бути мені вірні, аби йти мені на ворогів моїх?" Вони ж кликнули: "Вірні єсьмо Богові і тобі, нашому господинові ідемо з божою поміччю!" А соцький Микула рече: "Господине, не подавивши пчіл, меду не їдати". Помолившись Богові і Святій Пречистій Богородиці, Михайлу архангелові божому, він спільно вийшов з невеличким військом. Ще Мирослав прийшов до нього на поміч з малим числом отроків. Невірні ж усі йшли йому в поміч, удаючи вірних — разом з тими, з якими змовлялись, бо прийшло лихо на них. Коли Данило прийшов до Перемишля, Олександр не витривав і втік. В нагинці збитий був Лев [з коня] — хоробрий був і з великою честю помер. Невірний же Володислав Юрієвич, що був у змові з ними гонив за ним [Олександром] аж до Сянока і Угорських воріт.

І так Олександр вимкнувся, лишивши все майно своє, і так дістався на Угри, і прийшов до Судислава, бо Судислав тоді був на Уграх. Судислав узявся до його справи, удався до короля Андрія і підняв до походу короля угорського Андрія. І прийшов король Андрій з сином Белою і з другим своїм сином Андрієм під Ярослав. Від князя ж Данила зачинилися в Ярославі бояри Давид Вишатич і Василь Гаврилович. Потім як Угри бились аж до заходу сонця і город від них відбився, [Данилові бояре] ввечері вчинили раду. Давид сполошився: теща його, вдова Кормильця Ніздила, була прихильна Судиславові, він її називав матір'ю; вона казала йому [Давидові]: "Не можеш утримати сього городу". Василь говорив йому: "Не погубім честі князя нашого, сей неприятель не може здобути сього города", бо був муж кріпкий і храбрый. Але Давид не слухав його і все-таки хотів віддати город. Приїхав з угорських полків Чак і рік йому: "Не зможуть вас здобути, бо дуже побиті". І Василько сильно обставав, щоб не віддавати города, але той [Давид], маючи "ужасті" в серпі, все-таки віддав город, сам же ціло вийшов з усім військом.

І так здобувши Ярослав, король пішов до Галича. Тоді Клим'яга з Голіх гір утік від князя Данила до короля і за ним передались усі бояре галицькі. Відти король пішов до Володимира. Прийшовши під Володимир, здивувався йому і рік: "Такого города не надбиав я і в Німецьких краях!" Так бо стояли оружники на нім, і блищались щити і оружники як сонце. В городі ж був Мирослав. — іншими разами хоробрий, а тоді Бог зна чого замішався в умі. Уложив згоду з королем, без відома князя Данила і брата його Василька, і віддав за умовою Олександрові Белз і Червень. А в Галичі король посадив сина свого Андрія, за змовою невірних Галічан. Мирослав же заперечив [потім], коли оба брати [Данило і Василько] докоряли йому дуже: "Пощо вчинив мир, коли мав велике військо?" [Казав]: "Я Червня їм по умові не віддавав".

Поки король стояв в Володимирі, князь Данило забрав великий полон, воюючи коло Бужьска [вар.: Белза], і король вернувся на Угорщину» (511).

¹ Це виглядає як пізнішу дописку, яка розбиває оповідання про війну з Олександром.

Тепер наведу ще декілька відривків з останньої частини повісті, писаної уже паралельно з подіями, як я думаю. Починаю з оповідання про Ярославську битву (1245), що являється найбільш артистичним епізодом цілої повісті:

«Потім Ростислав¹ попросив тестя свого короля, аби послав з ним військо на Дем'яна. Одержавши військо, пішов в Лядську землю і просив Лестькову² і переконав її, так що вона послала з ним Ляхів. Визначніші бояри й інші Ляхи повтікали були з землі і хотіли йти до Данила, але, довідавшись про Ростиславів вихід, бажаючи заробити ласку у Лестьковича і матері його, вони пішли в поміч йому [Ростиславові], по малім часі старійший з них, Творіян, був взятий в неволю Данилом.

Ростислав же спішно прийшов на город Ярослав. Але що в городі були Данилові і Василькові люди, багато бояр, і город він бачив, що кріпкий, то пішов на Перемишль. І зібрав багато тутешніх людей [тзьемельць] воєнного зняряду і городського [для облоги] і пороків [таранів], ісполчив своє військо і знов пішов к Ярославові, а Перемишль лишив за собою. Думав собі так: "Коли сього не здобуду, то [принаймні] той затримаю".

Поки він стояв під городом і будував пороки, щоб ними здобути город, стався великий бій перед городом, і він велів своїм охабитися, аби горожане не покалічили йому вояків, поки він наставить зняряд до пороків. Похвалявся перед своїми вояками і говорив: "Коли б довідався, де Данило та Василько, їхав би на них: щоб і з десятма вояками, їхав би на них!" Так пишаючись, зробив ще й гру [турнір] перед городом; і бився з Воршем, і впав під ним кінь, і звихнув він собі плече, і був той знак не на добро!

Данило ж і Василько, довідавшись про той ворожий наступ його, помолилися Богові й почали збирати воїв. Послали до Кондрата [Конрада мазовецького], сказали: "Через тебе прийшли на нас Ляхи, тому що ми помагаємо тобі". Він прислав поміч, Данило ж і Василько післали [ще й] до Литви, просячи помочі, і від Мендовга [теж] була послана [їм] поміч. Але обидві не наспіли, а показав їм свою поміч Бог, що не від людської помочі побіда, але від Бога. Отже, наборці зібравши воїв, пішли [Данило і Василько], а [наперед] послали Андрія, щоб оглянув і укріпив город, що вже близький рятунок їх [горожан].

Коли ще вої не дійшли ріки Сяну і посідали на полі, щоб узброїтись, сталось над військом знамено таке: "Надлетіли орли і багато вороння, як велика хмара — птиці грались, орли клекотіли і плавали на крилах своїх і підкидалися в воздуху, як ніколи не було іншим разом, і се було знамено на добро. Данило ж, узроївшись і взявши воїв своїх, пішов до ріки Сяну. Брід був глибокий, і наперед переїхали Половці, і, надїхавши, побачили стада їх [неприятеля], бо не було їх сторожі коло ріки. Половці не посміли їх розграбити без княжого повеління, а ті, уздрівши, втекли з стадами своїми до станів своїх. Данило ж і Василько не забарились, але скоро перейшли ріку й, ісполчивши конників, з пішанцями пішли на битву потиху. Але серце їх було кріпке на битву і поривалось на битву. Льва ж як дитину поручив

¹ Син Михайла Всеволодича, внука Святополка Київського (описаного в «Слові о полку Ігоревім»), що поставив се завдання: здобуття Галичини, сіверської династії, з початком галицьких замішань, і сю політику продовжував потім його син Всеволод, внук Михайло і правнук Ростислав.

² Вдову кн. Лешка, тодішню регентку.

[Данило] Василькові, хороброму і кріпкому бояринові, аби стеріг його.

Ростислав, побачивши прихід неприязельський, ісполнив і своє військо: Русь, Угрів і Ляхів — і прийшов назустріч. Пішаниць же лишив проти воріт городських — стерегти воріт, щоб не вийшли [звідти] на поміч Данилові та не порубали пороків. І так Ростислав, ісполнившись, перейшов глибоку дебру і як ішов проти Даниловому полку, Андрій дворський, бажаючи не дати йому вдарити на полк Данилів, сильно вдарив на полк Ростиславів. Зломилися списи як грім тріснув, і з обох сторін багато впало з коней і вмерло, а інші були скалічені від кріпості удару копіяного. Данило ж послав двадцять мужів вибраних в поміч йому. Василь же Глібович, Всеволод Олександрович і Мстислав, не можучи [дотримати] Андрієві, побігли назад до Сяну. А Андрій, хоч зостався з малою дружиною, найзжачучи кріпко, боровся з ними.

Данило ж, побачивши, що на Василька йдуть кріпко Ляхи, співаючи керелешь [киріє елейсон], і сильний голос реве в полку їх, а зблизу побачивши наступ Ростиславів, в заднім полку Філя з хоругвою стоїть, рекучи: "Русь на битву запальні, витримаймо натиск їх — на довгу січу вони не витривали!" — та Бог не послухав його похвалки¹, і прийшов на нього Данило з Яковом Марковичем і Шелвом. Шелва збито, Данила вхоплено, але він вирвався з рук і виїхав з бійки. Побачивши Угриня, що йшов в поміч Філі, збив його копієм, оружжя зломалося в нім, і він спав і випустив дух. О того ж гордого Філю, Лев, ще малим будучи, зломив копіє своє. Знов же Данило раптом напав на нього, розбив полк його і хоругов його роздер наполя. Побачивши се, Ростислав побіг, і Угри повернулися тікати.

Василько ж як зразився з Ляхами і обі сторони відступили й дивились на себе, Ляхи лалялись, кажучи: "Погонім на великі бороди!" Василько ж відрік: "Даремне ваше слово, Бог нам помічники!" І штовхнув свого коня, і той рушився. Ляхи ж, не витримавши, побігли від лця його. Данило ж, женучи через дебру глибоку на Угрів, котрих Русь побивала, журився братом, не знаючи; побачивши ж його хоругов, як жене за Ляхами, був в радості великій. Став на могилі проти города, і приїхав до нього Василько. Данило хотів гонити за ними, але Василько стримував його. Ростислав же, зміркувавши, справив коня свого на утечу.

Багато Угрів і Ляхів було побито і взято, і з усякого війська було багато взято. Тоді ж і Філя гордий вхоплений був Андрієм двірським і приведений до Данила, і убитий Данилом. Мирослав же привів Володслава, злого мятежника землі, в той день був він убитий, і багато різних Угрів побито, з гніву.

Данило ж і Василько не пішли в город, і Лев став на місці, серед трупів, являючи воякам свою побіду, тим часом як вояки ще й опівночі гонили і приїздили і приводили багату здобич, і всю ніч не переставав клик — шукали один одного.

Так Бог явив милость свою і дав побіду Данилові в канун великих мучеників Фрола і Лавра [17/VIII]. Данило запалив город [укріплення]¹, що поставив Ростислав, і з множеством полонянників пішов до Холму, котрий збудував сам. Надїхала Литва і Ляхи Кондратові наспіли до нього, на битву, і вернулись. А Ростислав утік в Ляхи і, взявши жінку свою, пішов в Угри. На те був прийшов з жінкою з Угорщини до Лядської землі, бо мислив в умі своїм взяти Галич і ним володіти, але за високомисліє його Бог не зробив того, що він замишляв» (535).

¹ Я полишив сю, на нинішні граматичні вимоги неправильну, конструкцію, щоб бляжче віддати се характеристичне місце.

Безпосередньо по тім наступає друге інтересне оповідання — про подорож Данила до Орди, восени того ж року (про ситуацію див. в «Історії України-Руси, III, с. 64):

«Потім прислав Могуцій посла свого до Данила і Василька, що були тоді в Дороговську: "Дай Галич!" Був [Данило] в великім смутку, бо не укріпив своєї землі городами, і, подумавши з братом своїм, рішив їхати, рік: "Не дам половини вітчини моєї, поїду сам до Батия!" Вніхав на празник св. Дмитра, помолившись Богу, і приїхав до Києва, що держав Ярослав¹ боярином своїм Дмитром Єйковнчем. Прийшовши в дім архистратига Михаїла, званий Видобич, скликав калугери і монаший чин і велів ігуменові і всій братії творити молитву про нього. І відправили, аби йому милость від Бога дістати, і сталося так. І вправши перед архистратигом Михаїлом, вніхав з монастиря човном, видаючи [перед собою] біду страшну і гізну.

Прийшов до Переяслава, і стріли його Татари. Відти поїхав до Куремси і побачив, що нема в них добра. Через те почав ще більше сумувати душею, бачучи, як володіє ними диявол — їх погані і невірні чарування і Чингізові вигадки, погані його кровопиття і всякі його чари. Приходящих царів, князів і вельмож водив він наоколо куша на поклін сонцеві, місяцеві і землі, дияволові і помершим в аді батькам їх і дідам і матерям. Погана прелесть їх! Слухаючи про неї, почав [Данило] дуже журитись.

Відти прийшов до Батия над Волгу, щоб йому поклонитись. Прийшов там Ярославів чоловік Сонгур і сказав йому: "Брат твій Ярослав кланявся кушеві і тобі [доведеється] кланятись!" Рік йому [Данило]: "Диявол говорить з уст твоїх! нехай Бог замкне уста твої і не слухає було слово твоє!" В той час позвано його до Батия, і Бог ослобонив його від злого їх бичування і чарування. Поклонився їх звичаєм і ввійшов до вежі їх. [Батий] рік йому: "Данило, чому ти давніше не прийшов? Ну та добре, що тепер прийшов! Чи п'єш чорне молоко, пиття наше, кобилячий кумуз [кумис]?" Той [Данило] відповів: "Досі не пив, а тепер, як ти велиш, вип'ю?" Той же рече: "Ти вже тепер наш Татарин, пий наше пиття!" Він напився і поклонився їх звичаєм і, сказавши слова свої, рече: "Піду поклонитись великій княгині Баракчін". Рече: "Йди!" Пішов і поклонився по обичаю. І прислав [Батий] вина чум, переказав: "Не звикли ви пити молока, пий вино!"

Ой гірше лиха татарська честь! Данило Романович, великий князь, що володів Руською землею: Києвом, Володимиром і Галичом й іншими краями з братом своїм, нині сидить на колінах [по-татарському] і холопом називається! Дані від нього хочуть, і життя вже не сподівається, погроз слухаючи! Ой, зла честь татарська! Його [Данилів] батько був царем в Руській землі, покорив Половецьку землю і воював інші краї, коли його синові нема честі, то кому може бути! Злобі й лєсті їх нема кінця! Ярослава великого, князя суздальського, зіллям струїли. Михаїла, князя чернігівського, за те, що з боярином своїм Федором не поклонилися кушеві, ножем зарізано, як то перше сказали ми їм кланяння, як по-мученицьки вінець прийняли. Інших князів і бояр побито!

Був у них князь [Данило] 25 день, і відпущено йому, і поручена була йому земля його і тим, що були з ним. І прийшов він в землю свою, і стрінув його брат і сини його, і був плач по обіді його, але ще більша радість була про здоров'я його².

¹ Ярослав, син Всеволодів, князь Володимира Суздальського.

² Тут наступає, очевидно, потім вложена записка про похід на ят-вягі.